

Boekbespreking

Kunnen we weten wat seks is? De (re)productie van normatieve seks in Nederland

Linde Voorend Vrije Universiteit Amsterdam
lindevoorend@live.nl

Linda Duits (2020) *Eindelijk weten wat seks is*. Utrecht: Ten Have. 192 pagina's, € 24,00, ISBN 9789025908751.

De titel van het boek *Eindelijk weten wat seks is* is opmerkelijk. Een nietsvermoedende lezer kan de titel opvatten als een belofte: in dit boek vind je een duidelijk omliggende definitie van wat seks is en hoort te zijn. Op de eerste bladzijde lijkt Duits deze belofte nog in te zullen lossen. Verder in de inleiding wordt echter duidelijk dat zij juist de verscheidenheid aan betekenissen die we aan seksuele handelingen toekennen voor het voetlicht wil brengen. En dat een lezer die een eenduidig antwoord verwacht op de vraag wat seks is van een koude kermis thuis zal komen.

Tegelijk zit de sociologische relevantie van het boek net in dit perspectief. Duits biedt een vogelvlucht langs de verschillende contexten – zij noemt ze domeinen – waarin normatieve betekenissen van seks ge(re)produceerd worden. In tegenstelling tot vaak specifieke case-studies binnen de antropologie en sociologie, laat het boek duidelijk de veelheid aan factoren zien die uitwerking hebben op hoe we over seks denken. Het boek maakt dan ook duidelijk dat de vraag ‘wat is seks?’ niet de juiste is, maar dat we onszelf moeten afvragen hoe we onze seksuele handelingen in samenspraak met onze omgeving vormgeven en betekenis geven. En – en hiermee hoop ik Duits’ boodschap te vatten – dat we ons moeten afvragen hoe we ervoor kunnen zorgen dat deze betekenissen geen keurslijf worden, maar een middel om naar seks te kijken op een manier die voor onszelf plezierig is.

De inleiding begint met enkele definities van seks, geschreven door personen die Duits hierom heeft gevraagd. Ze belichten kanten van seks die voor hen belangrijk zijn en de definities en ervaringen verschillen dan ook sterk van elkaar. Deze verschillen tonen dat de seks die zich tussen de lakens afspeelt sterk wordt beïnvloed door de sociale contexten waarin ideeën rondom seks ge(re)produceert worden, onder andere op school, tijdens seksuele voorlichting, in populaire media en in de werkomgeving. En dat deze omschrijvingen van seks daarnaast sterk worden beïnvloed door de positie die iemand inneemt binnen de maatschappij, bijvoorbeeld in termen van seksuele geaardheid of gender. Duits verbindt de persoonlijke omschrijvingen van haar kennissen aan academische theorie die stelt dat seksualiteit altijd samenhangt met gender, klasse en ras.

Het boek is opgedeeld in vijf hoofdstukken die allemaal een ander domein van seksualiteit behandelen. Binnen deze domeinen belicht Duits *seksuele scripts*. Het idee van zo'n seksueel script is dat al onze seksuele gedragingen voortkomen uit scenario's die we figuurlijk hebben aangeleerd en die bepalen hoe we als personen betekenis geven aan nieuwe situaties (Wiederman 2015). Ondanks de opdeling in verschillende domeinen legt Duits veel dwarsverbanden en laat ze zien hoe – ook hele oude – scripts nog veel impact hebben in de hedendaagse Nederlandse samenleving. Door seks te benaderen vanuit scripts sluit Duits aan bij het huidige academische gedachtengoed rondom seksualiteit, waarin het sociaal-constructionisme de boventoon voert (Santinele Martino en Fudge Schormans 2021).

Seksuele scripts: de verschillende domeinen

In hoofdstuk 2, waarin Duits het domein van religie en moraliteit betreedt, behandelt ze het script van seks als geschenk, een voorbeeld van zo'n ouder script dat nog steeds veel impact heeft in de hedendaagse Nederlandse samenleving. Dit script gaat in op het aspect gender en laat een duidelijk verschil zien in ervaringen met seks voor mannen en vrouwen. Voor mannen is seks iets dat ze vrouwen kunnen ontnemen, een geschenk dat ze kunnen ontvangen en dat een vrouw nooit meer terug kan krijgen. Voor vrouwen is seks iets dat niet zomaar weggegeven dient te worden. Vrouwen lopen hiermee namelijk het risico van een vrome Maria te veranderen in een Eva die haar lusten niet kan bedwingen. Duits presenteert het script als christelijk gedachtengoed, maar actuele wetenschap en media laten zien hoe dit script ook sterk leeft buiten de religieuze context. Sunny Bergmans documentaire *Sletvrees* (2013) en het boek *Krabben* (Borrel en Deelen 2020) zijn hier voorbeelden van. Wat dit hoofdstuk interessant maakt is de hardnekkigheid van het script in de huidige samenleving. Inmiddels is meer dan de helft van de bevolking in Nederland atheïst (CBS 2021). De continue (re)productie van een dergelijk script met een religieuze basis is dan ook een opmerkelijk fenomeen. Actuele bronnen, zoals *Krabben*, beschrijven vaak de stigmatiserende effecten van het script, maar laten het chris-

telijke gedachtengoed dat aan de basis ervan ligt achterwege. Duits geeft deze context wel. De stigmatiserende effecten die aan bod komen in bronnen als *Sletvrees* en *Krabben*, laat Duits op haar beurt grotendeels achterwege.

Waar Duits eerder beschrijft hoe identiteit iemands ervaring met seks kan beïnvloeden, laat ze in hoofdstuk 3 zien dat seks ook een aanleiding kan zijn voor het toewijzen of toe-eigenen van een identiteit. Denk aan de stereotype beelden die er in de samenleving bestaan rondom homoseksualiteit. Maar waar seksuele handelingen vaak worden opgehangen aan zo'n stereotype, kunnen die ook actief worden losgekoppeld. Een treffend voorbeeld dat Duits aanhaalt is de 'elephant walk' (Ward 2015), een fenomeen afkomstig van studentenverenigingen. 'Naakte feuten moeten de duim van hun ene hand in hun mond steken en de vingers van hun andere in de anus van de feut voor hen' (p. 113). De mannen verkondigen tegelijkertijd actief hun heteroseksualiteit door het ritueel af te doen als experiment of asexuele handeling. Hiermee passen ze de handelingen binnen hun heteroseksuele identiteit.

Duits beschouwt identiteiten dus als verhalen die we over onszelf en anderen vertellen, en waarbinnen we onze seksuele gedragingen passen. Hoe deze verhalen tot stand komen, is individueel, sociaal en politiek. Identiteiten kunnen bijvoorbeeld worden ingezet voor het verwerven, maar ook het ontnemen, van rechten. Het claimen van een identiteit aan de hand van je seksuele geaardheid is vaak politiek. Er zijn twee zaken die het hoofdstuk wat mij betreft relevant maken. Ten eerste de manier waarop Duits de maakbaarheid van identiteit benadrukt. Hiermee sluit zij opnieuw aan bij queertheorie en de huidige sociologische kijk op identiteit, waarbij het concept wordt gezien als iets dat continu verandert en in actie is (Brenner et al. 2021). We passen onze identiteiten aan en passen onze seksuele handelingen binnen onze identiteit, zodat we een coherent verhaal over onszelf kunnen vertellen. Ten tweede het besef dat identiteiten en de manier waarop we ze presenteren naar de buitenwereld niet neutraal zijn. Welke woorden we gebruiken om identiteiten uit te drukken en te benoemen laat de hiërarchieën en normativiteit zien die er in het benoemen van de identiteiten is aangebracht.

In een kleine zin verstopt Duits nog een ander belangrijk thema binnen queertheorie. Ze stelt: 'genderidentiteit is alleen nieuws als het van de norm afwijkt' (p. 81). Hiermee vat ze het idee van non-identiteit, waar ze later in het hoofdstuk nog kort op ingaat. Waar sommige (seksuele) identiteiten onzichtbaar lijken te zijn geworden, moeten mensen die hiervan afwijken zich verantwoorden. Een duidelijk voorbeeld hiervan is het 'coming out'-ritueel, een gedraging die onderdeel is geworden van de homoseksuele identiteit. Overigens voeg ik graag toe dat uit de kast komen zich niet beperkt tot seksuele voorkeur. Ook in onderzoek naar handicap en seksualiteit wordt een soortgelijk 'uit de kast kom'-ritueel besproken (Gill 1997; Samuels 2003). In mijn eigen onderzoek naar rolstoelgebruik en seksualiteit, dat ik uitvoerde als onderdeel van mijn masteropleiding visuele etnografie, benoemden bijna alle participanten een moment van uit de kast komen binnen dating – en voor-

namelijk in de online dating scene – waarin verantwoording moet worden afgelegd voor het feit dat hun lichaam (en sociale aannames die hieraan vastzitten) afwijkt van de norm. Waar er een lange traditie is van ongelijkheid en uitsluiting als het aankomt op ‘abnormale’ seksuele voorkeur, gingen ook deze momenten van uit de kast komen vaak gepaard met afwijzing.

In hoofdstuk 5 gaat Duits diep in op stigmatisering. Ze behandelt de stigmatisering van sekswerkers en hoe dit doorwerkt in beleid en instituties. In haar bespreking verwijst Duits niet terug naar eerdere hoofdstukken. Wat mij betreft is de stigmatisering van sekswerkers echter sterk verbonden met het script van seks als geschenk. Dit seksuele script benadrukt dat een vrouw niet zomaar seks dient weg te geven en dat haar bestaansrecht als volwaardig mens en goede partner consequent verdwijnt bij het uitoefenen van (veel) seksuele handelingen. Het was mooi geweest als Duits hier een brug had kunnen slaan tussen het eerdere genoemde script en de stigmatisering van sekswerkers om nog meer nadruk te leggen op het feit dat scripts niet alleen bestaan in de ongeschreven regels van een samenleving, maar ook institutionaliseren in wetgeving en beleid. En andersom het besef dat beleid, het domein dat Duits in dit hoofdstuk behandelt, niet neutraal is, maar juist een weerspiegeling van normatieve beelden rondom seks.

Conclusie: seksuele scripts, het opdelen in domeinen en het belang van fenomenologie

Om terug te grijpen naar waar ik begon: met het gebruik van de term ‘seksueel script’ biedt Duits een sociale verklaring voor individueel handelen en interpreteren. Centraal binnen de theorie van het seksuele script staat de gesocialiseerde mens die aan de hand van scenario’s betekenis geeft aan diens omgeving. Duits sluit met dit sociale perspectief aan bij het huidige academisch discours rondom seksualiteit, waarin queertheorie een grote plaats inneemt. Queertheorie benadrukt de dynamische en culturele aard van gedragingen en identiteiten. Een kritiek op queertheorie is echter dat, door seksuele identiteit en voorkeur als zowel relationele als subjectieve categorieën te beschouwen, er voorbij wordt gegaan aan de waarde van en verscheidenheid aan individuele ervaringen (Shuttleworth en Mona 2021) en hiermee ook de agency van individuen in het vormen van een eigen seksuele identiteit en het uitvoeren van seksuele handelingen over het hoofd wordt gezien. Dezelfde kritiek vind ik toepasselijk voor het boek. Door haar sterke sociale uitgangspunt geeft Duits minder aandacht aan de agency van individuen om seksuele scripts voor zichzelf te veranderen. Dit komt terug in haar geringe behandeling van de stigmatiserende en discriminerende effecten die seksuele scripts met zich meebrengen. Waar Bergman en Borrel en Deelen dit in hun documentaire en boek bijvoorbeeld wel doen, vermeldt Duits het woord ‘stigma’ pas in het laatste hoofdstuk.

Toch is het uitgangspunt van Duits een goede aanvulling op specifiekere antropologische en sociologische casestudies. Al met al is het boek een heldere weerspie-

geling van de manier waarop ons gedachtegoed rondom seks gevormd wordt in de Nederlandse samenleving en hoe dit gedachtegoed doorsijpelt in onze handelingen en ervaringen. Zonder academische taal te gebruiken – waardoor het boek toegankelijk blijft voor een breed publiek – sluit Duits aan bij de huidige wetenschappelijke kijk op seksualiteit waarin het concept allang niet meer wordt benaderd als iets puur biologisch of psychologisch, maar als een verscheidenheid aan handelingen die sociaal worden gevormd binnen instituties en paradigma's (Shuttleworth en Mona 2021), waarmee het boek een duidelijke sociologische relevantie heeft. Ik had wellicht gehoopt op een ietwat persoonlijker conclusie: wat betekenen scripts voor de lezer? Hoe zitten zij wellicht vast in de normativiteit rondom seks die met scripts ge(re)produceerd worden? Duits eindigt met de wens dat weten wat seks is, seks minder beladen en daarmee ook minder moeilijk maakt. Wat ik hier uit haal en wat ik ook graag vanuit mijn eigen ervaring en onderzoek in dit veld zou willen meegeven, is dat wanneer we weten op welke manieren seksuele gedragingen gevormd worden en we ons bewust zijn van de normativiteit en hiërarchie die daarbij komt kijken, we die normatieve verhalen rondom seks ook meer los gaan laten en ons hierdoor kunnen focussen op wat voor ons plezierige seks is. Het is de verdienste van Duits dat ze met Eindelijk weten wat seks is een sociologisch en toegankelijk boek schreef dat daartoe kan bijdragen.

Literatuur

- Bergman S (2013) *Sletvrees* (documentaire). Amsterdam: Viewpoint Productions.
- Borrel D en Deelen M (2020) *Krabben: van vrouw tegen tot vrouw*. Amsterdam: Nijgh & Van Ditmar.
- Brenner PS, Stats JE en Serpe RT (2021) *Identities in action: Developments in identity theory*. Cham: Springer.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2021) Nederland in cijfers. Verkregen van: <https://longreads.cbs.nl/nederland-in-cijfers-2021/welk-geloof-hangen-we-aan/> (bekeken op 4 december 2023).
- Gill CJ (1997) Four types of integration in disability identity development. *Journal of Vocational Rehabilitation*, 9(1): 39–46. DOI: 10.3233/JVR-1997-9106.
- Samuels E (2003) My Body, My Closet: Invisible Disability and the Limits of Coming-out Discourse. GLQ. *A Journal of Lesbian and Gay Studies*, 9(1-2): 233–255. DOI: 10.1215/10642684-9-1-2-233.
- Santinele Martino A en Fudge Schormans A (2021) Theoretical developments: Queer theory meets crip theory. In: Shuttleworth R. en Mona LR (red.) *The Routledge Handbook of Disability and Sexuality*. London: Routledge, 53–67. DOI: 10.4324/9780429489570.
- Shuttleworth R en Mona LR (2021) *The Routledge Handbook of Disability and Sexuality*. London: Routledge.

Voorend L (2021) *(Un)limited pleasure. Master's thesis, Universiteit Leiden*. Verkregen van: <https://hdl.handle.net/1887/321729> (bekeken 4 december 2023).

Ward J (2015) *Not Gay: Sex Between Straight White Men*. New York: NYU Press.

Wiederman MW (2015) Sexual Script Theory: Past, Present, Future. In: DeLamater J en Plante RF (red.) *Handbook of the Sociology of Sexualities*. New York: Springer, 7–22. DOI: 10.1007/978-3-319-17341-2.

Over de auteur

Linde Voorend is visueel antropologe, afgestudeerd aan de Universiteit Leiden en deed haar masteronderzoek naar de intersectie van fysieke handicap, zelfbeeld, seksualiteit en genot. Met dit onderzoek sluit ze aan bij critical disability theory, en combineert dit met onderzoeksmethoden uit de visuele antropologie. Momenteel werkt ze als projectmanager aan de Vrije Universiteit Amsterdam, waar ze zich onder andere bezighoudt met open science.